

Stručni članak

ISTOČNJAČKI MISTICIZAM U DŽUDOU, KARATEU I AIKIDOU

UDK 796.853:225-587

Nikola Mijatov¹

Trener borilačkih sportova

Visoka sportska i zdravstvena škola, Beograd, Srbija

Master istoričar – Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu, Srbija

Apstrakt: Japanske borilačke veštine stekle su značajnu popularnost i proširile se svuda po svetu. Omiljena su rekreacija, ali i profesija milionima vežbača. Međutim, upravo te veštine, u radu razmatrane – džudo, karate i aikido, u sebi nose tradiciju i kulturu tog podneblja. Ključno je pitanje jesu li one oslobođene svoje mistične, uistinu religijske prošlosti i same drevne prakse, u vidu filozofije, ali i metoda treninga. Rad kritički sagledava ideje osnivača navedenih veština: Džigoro Kana, Ginčin Funakošia i Moriheia Uešibe i analizira u kolikoj meri su same njihove ideje i ciljevi veštine opterećeni istočnjačkim misticizmom, pre svega u vidu Zen Budizma i Šintoizma. Osim toga analizirana je i literatura istaknutih domaćih majstora veština ne bi li se sagledalo da li se od prakse osnivača odustalo ili verno nastavilo. Džudo se pokazao u potpunosti sekularan dok je sa karateom i aikidom situacija kompleksnija. Funokoši je zagovarao upravo moderne metode treninga, put koji je praktikovan od većine majstora te veštine, dok su se pojedini vraćali na stariju praksu: mistične, iracionalne pristupe veštini, ali i svakodnevnom treningu. S druge strane, u svojoj suštini, aikido predstavlja religiju a sam Uešiba njenog proroka. Čitava veština podređena je konačnom, u potpunosti religijskom cilju. Ipak sagledavanjem domaćih autora, uviđa se da se od navedene prakse odustalo, tj. orijentisanost je dominantna na praktični deo aikidoa kao veštine. Ipak, moguće je naći i domaće autore koji verno prate put Uešibe i njegovu filozofiju u potpunosti prihvataju. Rad nastoji da ukaže na značaj ovog problema, koji ne samo da zadire u filozofije ovih veština, pre svega u vidu definisanja “krajnjeg cilja” same veštine, već svoj uticaj proteže i na metode treninga. Za svakoga vežbača značajno je da zna da li njegov trener, ili “sensei”,

¹ ✉ nikolamijatov@gmail.com

veštini prilazi i nastoji da je propagira kao vid rekreacije, sa modernim metodama treninga ili preovladava mistični pristup treningu sa religijskim primesama.

Ključne reči: *džudo, karate, aikido, borilačke veštine, misticizam*

UVOD

Vukući svoje korene iz dalekog Japana, borilačke veštine i sportovi džudo, karate i aikido u svoju bit imaju utkanu tradiciju, filozofiju, ali i religiju toga podneblja. Zen Budizam i Šintoizam, kao tradicionalne japanske religije prožimale su čitavo društvo, te su i svoj trag ostavile na borilačke veštine. Sve navedene veštine u samom nazivu imaju "Do" čime se ukazuje na suštinu veštine, koja nije u fizičkom vežbanju ili praktičnoj primeni, već je ono samo sredstvo zarad višeg filozofskog cilja (De Majo, 2010, str. 83). Sportski aspekti džudoa i karatea u radu biće zanemareni, s obzirom da ovom problematikom nisu opterećeni. Budući da su se upravo ove veštine raširile po čitavom svetu i da ih praktikuju milione vežbača, pitanje odnosa filozofije ovih veština prema religioznosti svakako je značajno. U Srbiji se, prema popisu iz 2011. godine, 6 779 319 (94,32%) građana izjasnilo kao vernici neke od tradicionalnih monoteističkih religija. Sa druge strane kao agnostici i ateisti izjasnilo se 84 063 (1,16%) građana (Republika Srbija, Republički zavod za statistiku: Popis 2011. godine). Takođe, navedene borilačke veštine u Srbiji su itekako zastupljene čime ova tema dobija na aktuelnosti. Za pojedinca koji se bavi veštinom, bilo vernik ili ateista, odnos te veštine prema religioznosti svakako je značajan. Suprotna pozicija, tj. pozicija hrišćanstva i njegovog odnosa prema sportu uopšte, bila je predmet ranijih istraživanja (Radoš, 2010).

U biti, svaki praktikant borilačkih veština sam bira nivo posvećenosti ovoj veštini (kao i religiji), ali je i dužan da zna da li se sama veština u svojoj krajnosti kosi sa njegovim eventualnim religijskim ubeđenjima. Naročita odgovornost leži na trenerima ovih veština koji bi ovaj aspekt filozofije svojih odabranih veština svakako morali znati, ali i svoje vežbače sa njima (ukoliko postoji potreba, tj. religijska određenost samog vežbača) upoznati.

METOD

Džudo, karate i aikido deca su svoga vremena, doba dubokih društvenih promena. Svaka od ovih veština formirana je dominantno od strane svoga osnivača koji je svoje ideje utkao u samu veštinu, ali i njenu filozofiju. Džigoro Kano, Ginčin Funakoši i Morihei Uešiba bili su ličnosti koji su osnovali, idejno i praktično formirali kao i propagirali svoje veštine svuda po svetu.

Sagledavanjem njihovih ideja, na samom “izvoru”, tj. njihovim pisanim tragovima, odnos prema religiji može se ocrtati. Budući da su osnivači, tada modernih veština, samo pitanje prekida ili ne sa dotadašnjom tradicijom borilačkih veština bilo je prisutno. Zen Budizam uz Šintoizam prožimao je, kako ideje ranijih borilačkih veština, tako i svakodnevnu vežbačku praksu. Osnovno je pitanje primesa istočnjačkog misticizma u samoj veštini. Ne samo da filozofija veštine može biti obojena religioznim konotacijama već i konkretni, praktični metodi treninga. U radu će biti analizirani stavovi osnivača upravo prema krajnjem cilju veštine, ali i metodama treninga.

Srećom, osnivači su za sobom ostavili značajna pisana dela, dostupna široj publici. Pored praktičnih saveta za vežbanje ovih veština njihova dela obiluju filozofskim stavovima u vidu uputstava za praktikovanje džudoa, karatea i aikidoa van sale, u svakodnevnom životu. Takođe, sagledaće se i odnos istaknutijih majstora ovih veština u njihovim pisanim delima. S obzirom da religija i religioznost pojedinca takođe određuju svakodnevni život (u zavisnosti od nivoa posvećenosti) međusobna interakcija stavova osnivača ovih veština, a time i samih veština, i religije je neizbežna. Cilj rada je upravo da analiziranjem tih stavova ocrtat odnos filozofije ovih veština i religija i ukaže na značaj te aktuelne problematike.

Od svoga nastanka navedene veštine prošle su niz transformacija i prilagođavanja. Slika ne bi bila potpuna kada bi se stalo isključivo na mislima njihovih osnivača. Stoga će potonja literatura biti konsultovana, naročito od strane domaćih autora, ne bi li se sagledali eventualni tragovi religioznosti u praktikovanju veštine. Iako tema naizgled deluje apstraktno konkretni metodi trenažnog procesa trpe. U praksi je pitanje podvrgavanja zakonitostima trenažnog procesa ili “vera” u iracionalno, mistično učenje pređašnjih majstora veštine i beskritično prihvatanje njihove metode.

REZULTATI

Džudo

Nastavši 1882. godine, u jeku Meidži reforme, od strane doktora ekonomskih nauka i rektora Univerziteta, Džigoro Kana, u sebi džudo upravo nosi ove karakteristike. Sama reforma nastojala je da japansko društvo transformiše ne bi li uhvatila svetski tok i postala moderna država (Stojanović, 2015, str 57). Daleko od mističnog “senseia”, Kano je bio pragmatični intelektualac koji je nastojao da prilagodi džiu džicu (tačnije džiu džucu) modernom vremenu, upravo u duhu sveprisutne reforme japanskog društva.

Veština samoodbrane, koja je za cilj imala savlađivanje protivnika po svaku cenu, pretila je izumiranjem usled nepronalaženja svoga mesta u nastajućem modernom japanskom društvu. Kano, kao priznati majstor džiu džice, preuzima zadatak da je transformiše u modernu veštinu ne samo za Japan, već za čitav svet. Tada osniva Kodokan i džudo započinjen svoj put kao prva moderna borilačka veština Japana (De Majo, 2010, str. 96). Sama džiu džica, što i sam naziv ("jutsu" – prilagodljivo) govori, bila je orijentisana na praktičnu primenu. Tehnike su bile realne, upotrebljive s ciljem samoodbrane ili pak napada. Konsekventno, sama džiu džica bila je praktično oslobođena dublje filozofije ili religijskih primesa.

Sveprožimajućeg duha borilačkih veština Kano se nije odrekao: "Džudo nije samo borilačka veština već i način ponašanja... Pogrešno je misliti kako se džudo završava u sali za vežbanje". Kao konačni cilj veštine formirao je princip maskimalne efikanosti, princip koji bi prožimao svakodnevni život. Kako sam Kano navodi: "Može se reći da je džudo "učenje načina", i njegova primena je učenje najboljeg načina da se dostigne bilo koja vrsta uspeha". (Kano, 2007, str. 73, 110).

Međutim, ima li tragova Zen Budizma ili Šintoizna u filozofiji džudoa? Religioznost i misticizam u pokretima borilačkih veština Kano je zanemarivao. Bivajući i sam naučnik fokusirao se na konkretne, empirijski dokazive vežbe s ciljem fizičkog razvoja vežbača. U sklopu svog korpusa tehnika džudo poseduje i kate, koje pripadaju umetničkom aspektu Zen Budizma. S druge strane, džudo kate Kano je osmislio pre svega kao vid vežbe, vid usavršavanja tehnike i fizičkog vežbanja, naročito radi starijih vežbača. Mističnu i religioznu pozadinu kata, Kano je odbacio i formirao ih kao isključivo metod usavršavanja veštine, tj. metod treninga ipak zadržavajući estetski element (Kano, 2007, str. 32, 126).

Konačno, Kano je tokom svojih čestih putovanja imao prilike da upozna različite religije, ali i vodeće predstavnike istih. Njih i njihova učenja smatra svojim saradnicima u borbi za bolji svet. Kano navodi: "Tako, kroz džudo učimo princip koji može da se iznosi i primeni poput najviših principa budizma i hrišćanstva i iscrpnih filozofskih učenja – princip koji je, poput drugih velikih filozofija i religija, primenjiv" (Kano, 2007, str. 78-79).

Danas, džudo u svojoj suštini nije značajno odstupio od ideja svoga osnivača. Naročito razvoj istog u vidu sporta uticao je na definitivno razilaženje sa „mističnom“ prošlošću i usvajanje modernih metoda treninga, ali i filozofije koja je od džudoa načinila uistinu svetski fenomen. U kasnijim delima istaknutih majstora veštine, tragova religioznosti praktično nema. Najpopularniji priručnik Kazuza Kuda (1969) u potpunosti je okrenut ka praksi. Isti pristup karakteriše i dela domaćih istaknutih autora, poput Dragića (1980; n.d.), Mandića (1996) i Ćirkovića (1991).

Karate

Drevnu okinavljanksu borilačku veštinu „prazne ruke“, Ginčoin Funakoši je sistematizovao i raširio najpre po Japanu, a potom i po svetu. Čitav svoj život posvetio je njenom izučavanju, ali i propagiranju. Sam karate, pre Funakošia, predstavljao je segment umetnosti Zen budizma (De Majo, 2010, str. 47). Zahvaljujući Funakošiju nastala je moderna borilačka veština, kasnije i sport. Upravo da bi to postala bio je potreban radikalni prekid sa pređašnjim misticizmom i religijskom praksom.

Rođen u godini, prekretnici japanske istorije – 1868, godini početka Meidži reforme i sam život Funakošia bio je prekid sa tradicijom. Samurajski perčin, simbol muškosti, tradicije i društvenog staleža, odsekao je, svestan novog doba. Očevu primedbu „Šta si to uradio od sebe? Ti, sin jednog samuraja!“ prečutao je i hrabro zakoračio u novo doba, doba modernog Japana, u kome je nastojao da karateu nađe mesto (Funakoši, 1988, str 18).

Racionalni i naučni pogled na karate karakterisao je Funakošia. Pređašnje legende, gotovo mitove, o podvizima karate majstora kritički je sagledavao. Učenicima je poručivao: „Da nema živog čoveka koji može da koliko god da vežba i trenira, da prevaziđe prirodne granice ljudskih moći“ (Funakoši, 1988, str 20). Za istočnjački misticizam u Funakošijevom karateu jednostavno nije bilo mesta, podređivao ga je zakonima trenaznog procesa: „Istina je da karate majstor ima moć da razbije debelu dasku ili nekoliko naslaga crepova jednim udarcem ruke, ali uveravam čitaoca da je svako sposoban da izvede istu stvar nakon što se podvrgnuo dovoljnom broju treninga. Ne postoji ništa natprirodno u takvom postignuću“ (Funakoši, 1988, str 21).

Sam naziv „Šotokan“ takođe je bez religijske, ili pak mistične pozadine. Ljubitelj borovih šuma, koje su okruživale njegov rodni grad Šuri, Funakoši je uživao u melodijama koje bi proizvodio vetar u dodiru sa njima. Šuštanje tih borova za njega je bilo poput „nebeske muzike“. Sama reč „šoto“ na japanskom znači upravo talasanje borovine, ali je i bez „nekog velikog simboličkog značaja“ (Funakoši, 1988, str 76).

Iako je poštovao budističke običaje sam Funakoši duboko je prihvatio Meidži reformu i do kraja života ostao privrženi patriota i poštovalac japanskog cara. Budući da je sama reforma podrazumevala i sekularizaciju društva, Funakoši je i taj aspekt prihvatio. U karateu je prepoznao značaj fizičkog vežbanja, oplemenjivanja pojedinca, a kao krajnji cilj borilačkih veština video je upravo aspekt samoodbrane i mogućnost pojedinca da se zaštiti u trenucima opasnosti. Stoga, ne čudi da je u moru majstora borilačkih veština, tada već vremešni Džigoro Kano prepoznao Funakošija kao značajnog i pozvao ga u Kodokan radi demonstracije veštine, imajući u vidu slične stavove. (Funakoši, 1988, str 27, 63, 65, 66, 86).

Međutim, karate je svakako poznat po svojim brojnim katama, upornim vežbanjem dovedenim do savršenstva. Ima li u njima tragova religijskih obreda? Sam Funakoši je kate posmatrao kao deo treninga, kako fizičkog tako i mentalnog, i praktikovao ih je bez religijskih primesa (Funakoši, 1988, str 91, 92).

Funakošijevi učenici verno su nastavili put svoga osnivača i sam karate raširili svuda po svetu čineći od njega jednu od najpopularnijih borilačkih veština i sportova. Naučni pogled na veštinu karakteriše i istaknute domaće majstore. Strogo negiranje misticizma, uz njega i religijskih primesa, karakteriše dela Mudrića (1987), braće Jorge i Đurića (1985) kao i Jovanovića (1992). Ipak, tragove iracionalnog, odstupanja od Funakošijevih metoda, možemo naći u delima Gigova i Janjića: „U karate-tehnici pojedinac je uvek individualac, oči u oči sa samim sobom, težeći indentitetu sa onim što stvarno jeste... Tu se podrazumeva oslobođenje od nacionalne, verske, profesionalne, statusne, biološke... pripadnosti, do stanja „čistog uma“...U datom slučaju, karate-tehnika predstavlja metod“ (Gigov & Janjić, 1984a, str. 12). Kao i: „Suština čovekova je meditativna i vraćanje na svoju prvobitnu, neiskaljenu suštinu je jedan od ciljeva karatea“ (Gigov & Janjić, 1984b, str. 45).

Aikido

Deleći isti koren sa džudoom, a formirajući se u godinama kada i Funakošijev karate, aikido karakterišu, u domenu religioznosti, značajne razlike. Praktikujući nekoliko stilova džiu džice, među njima i brutalni stil Sokaku Takede, osnivač aikidoa Morihei Uešiba odlučuje se na put fomiranja radikalno drugačije borilačke veštine.

Sam nastanak aikidoa (tj. „Umeća mira“) obavijen je velom mistike. Uešiba svedoči o tom momentu: „Odjednom je zemlja počela da se tresе. Zlatna para se uzdizala iz zemlje, obavijajući me. Osetio sam da sam preobražen u nekakav zlatni lik, a telo mi je bilo lagano poput pera. Mogao sam da razumem govor ptica. U trenu sam razumeo prirodu kreacije: Put ratnika je da manifestuje božansku ljubav, duh koji obuhvata i hrani sve postojeće.“ Poreklo veštine video je u „Božanskoj formi i Božanskom Srcu egzistencije“ i „božanskom delu Odoa“ (Uješiba, 2008a, str. 18, 54; Uešiba, 2008b, str. 29, 57). Šintoizma i Budizma Uešiba se nije odrekao, već ga je na specifičan način inkorporirao u sam Aikido.

Svoj život Uešiba je posvetio Putu ratnika (Budou), transformišući ga u aikido, jedinstvenu borilačku veštinu. Međutim Uešiba u aikidou, ili „Umeću mira“, nije video samo borilačku veštinu, niti čak način života, već specifičan (uistinu religijski) put ka boljem svetu („nastupajućem dobu“) – ostvarivanju carstva nebeskog na samoj Zemlji, time negirajući hebrejsko, hrišćansko i islamsko učenje a paradoksalno podudarajući se sa učenjima komunističkih

revolucionara. Na pitanje novinara da li je aikido put do svetskog mira, odgovorio je: „Konačni cilj aikija je stvaranje Neba na zemlji“ (Uešiba, 2008b, str. 144). Ulogu senseia je prevazišao dodeljujući sebi ulogu „Proroka“ (Uješiba, 2008a, str. 25). Borilačku veštinu je video kao put ka „pročišćenju“, koje samo delo „božansko Odoa“ (Uešiba, 2008b, str 94).

Sistematizujući brutalne tehnike džiu džice Uešiba je osmislio novu veštinu, čije su same tehnike milosrdne i fokusirane na onesposobljavanje napadača na takav način da sam napadač ostane nepovređen, ali savladan. Takođe, aikido karakteriše odsustvo kata, o čemu sam osnivač navodi: „U aikidou ne postoje forme. A pošto ih nema, aikido je, stoga, studija duše“ (Uješiba, 2008a, str. 45).

Međutim, ima li u svakodnevnom vežbanju Aikidoa tragova Uešibinog „proročkog plana“? Na samom treningu vežbači meditiraju u tzv. poziciji seiza da bi se potom samom osnivaču klanjali, tj. njegovoj slici koja se u aikido salama obavezno nalazi. Samu salu, ili dođu, osnivač je prepoznavao kao mesto za „pročišćenje“ koje vodi ostvarenju „principa Univerzuma“ (Uešiba, 2008b, str. 91). Uešiba je bio direktan: „Praktikovanje „Umeća mira“ je čin vere“, „Umeće mira je oblik vere koja proizvodi svetlost i toplotu“. Same tehnike samoodbrane Uešiba je video kao manifestacije „milosrdnih dela“ boginje samilosti Kanoni (Uešiba, 2008a, str. 43, 56, 105). Značaj svakodnevnog vežbanja Uešiba nije video u pukom usavršavanju tehnike, fizičkom vežbanju ili sl., već da „... treba da nastavimo na stazi božanskog dela Odoa, zarad celog sveta i univerzuma. Aikido je božansko delo Odoa, tačnije, božansko delo Izanagi, Izanami i Takami musubia“. Kao saveznika u vežbanju prepoznavao je i Zen meditaciju. Sam cilj prepoznao je u „ujedinjenju Božanstva i čoveka, istih po kvalitetu“ (Uešiba, 2008b, str. 47, 91, 104).

Na ostale religije Uešiba nije mogao biti imun, morao se dotaći njihove filozofije: „Ne možemo se više oslanjati na spoljašnja učenja Bude, Konfučija ili Hrista. Doba organizovane religije koja kontroliše svaki aspekt čovekovog života je prošlo. Nijedna religija pojedinačno nema sve odgovore. Nije dovoljno graditi crkve i hramove. Postanite živi lik Bude. Mi svi treba da se preobrazimo u boginje milosrđa ili pobedonosne Bude“ (Uešiba, 2008a, str. 105). Otišao je i korak dalje, nastojao je da tumači religije kroz vežbanje veštine: „Pet velikih religija, uključujući i hrišćanstvo, imaju za cilj ljubav koja je moto u vežbanju“ (Uešiba, 2008b, str. 91).

Ideje, uz njih i krajnji cilj, aikidoa nisu napušteni smrću Uešibe 1969. godine. Njegov sin Kisomaru Uešiba nastavlja da širi aikido po zamislama svoga oca. Uz njega, verni idejama osnivača ostaju čuveni učenici, zaslužni za širenje aikidoa svetom, Hiroši Tada i Tadaši Abe (De Majo, 2010, str. 90, 91).

Međutim, kakva je situacija danas, pre svega u Srbiji? U delima istaknutih majstora ističu se ona orijentisana isključivo na praktični aspekt aikidoa, dela bez religijskih primesa (Stanojević, 1985; Jovandić, 2000). Ipak,

moguće je i naići na dela koja verno prenose i interpretiraju misli Uešibe, npr: “Kada čovek ujedini svoje telo i svest, i uskladi ih sa duhom Univerzuma dostiže se vrhunski aikido” (Šturanović & Dimitrijević, 1994, str. 18).

DISKUSIJA

Sagledavanjem ideja osnivača, kao i prakse potonjih majstora, džudo i karate mogu se okarakterisati kao sekularni. Savremenost metoda treninga bila je njihova karakteristika od samoga nastaka. Čak i u samoj filozofskoj krajnosti veštine, njeni postulati ne zadiru u eventualna religijska ubeđenja vežbača.

Međutim usled svoje “mistične” prošlosti, pojedini majstori karatea načinili su “korak nazad” (u odnosu na ideje Funakošija) i vratili se ranijoj praksi veštine. Ipak, navedeno je marginalna pojava usled razvoja karatea i na sportskom polju gde se svaka metoda treninga podvrgava testu. Problem ostaje u religijskim primesama, pre svega u vidu Zen budizma, kome svakako u modernom Šotokan karateu ne bi trebalo da bude mesto. Upravo dela takvih autora, koji insistiraju na iracionalnom, štete karateu kao sportu i kao veštini.

Kod aikidoa je situacija kompleksija. Svome krajnjem cilju, Carstvu nebeskom na Zemlji, Uešiba je sve podređivao. Same tehnike bile su metod za ostvarenje tog cilja. Verno prenošen od njegovih nastavljača u svojoj filozofiji, aikido danas ostaje nepromenjen. Čak i kod domaćih autora špekulacija o “Univerzumu”, “Duhu” i sl. je očita. Ipak, postoje i oni koji su orijentisani čisto na praktični aspekt veštine i nastoje da u tom vidu napreduju. Konačni bilans teško je dati koji, u biti, zavisi od svakog kluba, trenera kao i svakog pojedinačnog vežbača.

ZAKLJUČAK

Odnos religioznosti i džudoa, karatea i aikidoa pokazao se kao kompleksan. Dok se za džudo može reći da je u potpunosti racionalan, u karateu se kod pojedinih autora može naići na dozu mističnog, pa i religijskog. U krajnosti sam aikido predstavlja religiju, sa svojim učenjem ali i prorokom. Međutim, do pojedinca je u kojoj će se meri istom posvetiti.

Samo istraživanje nije potpuno, predstavlja samo vrh ledenog brega. Dalji pravci bi svakako obuhvatali neki vid terenskog istraživanja, obilaska klubova, anketiranje trenera i vežbača kao statističku obradu istih podataka. Time bi se sagledao jasniji uvid u shvatanje samih veština, od strane onih koji ih i praktikuju. Optužiti svaki aikido klub, svakog trenera ili vežbača za “sektaštvo” bilo bi svakako pogrešno, potrebno je dublje sagledavanje.

Korak dalje predstavljala bi i analiza ostalih borilačkih vještina zastupljenih u Srbiji, poput drugih stilova karatea (Šito-riu, Gođo-riu, Vado-riu, Ueči-riu, Kjokošinka itd.) kao i aikidoa (Ki aikido). Posebnu temu predstavljaju kineske borilačke vještine poput Vu šua ili Kung fua koje svoju "Meidži reformu" nikada nisu ni imale.

Ono što je svakako značajno i na šta ovaj rad nastoji da ukaže, jeste važnost ove problematike. Na svakom treneru je da svojim vežbačima pojasni vještinu kojom se bave, u slučaju mlađih uzrasnih kategorija i roditeljima/starateljima. Takođe, pravo svakog pojedinca je da se posveti vješтини u meri koja njemu odgovara, tj. da prihvati ili ne njene filozofske postulate, a da to ne utiče na njegov napredak u samoj vješтини.

Praktični problem i dalje ostaje sam metod treninga, tj. eventualno preovlađivanje iracionalnog elementa u njemu. Rešenje se nalazi u edukaciji trenera, ali i vežbača. Sistematizacijom trenerskih zvanja, strožijom kontrolom državnih saveza borilačkih vještina kao i omogućavanjem adekvatnog školovanja trenerskog kadra, moderne trenažne metode svakako bi prevladale "mistične" trenažne procese drevnog Japana.

LITERATURA

1. Ćirković, Z. (1991), *Kondiciona priprema u džudou*. Beograd.
2. De Majo, A. (2010). *Budo: put drevne mudrosti: izabrani tekstovi*. Beograd: Bibliografsko izd.
3. Dragić, B. *Džudo od početnika do majstora*. Novi sad: Zavod za fizičku kulturu Vojvodine.
4. Dragić, B. (1980), *Judo kombinacije*. Beograd: Ilustrovani časopis "Razvigor"
5. Funakoši, G. (1988). *Karate – do, moj životni put*. Beograd: PANPUBLIC
6. Gigov, V. & Janjić, D. (1984a). *Karate u praksi: prvi deo*. Beograd: Novela.
7. Gigov, V. & Janjić, D. (1984b). *Uvod u karate*. Beograd: IŠRO.
8. Jorga, I., Jorga V. & Đurić, P. *Karate: majstorske kate*. Beograd: Sportska knjiga.
9. Jovandić, M. (2000). *Tradicionalni aikido: lepota mača, štapa i umetnost telesnih tehnika*. Beograd: M. Jovandić.
10. Jovanović, S. (1992). *Karate 1: teorijska polazišta*. Novi Sad: Sport's World.
11. Kano, Dž. (2007). *Put mekoće*. Beograd: Liber.
12. Kudo, K. (1969), *Judo: parterna tehnika*. Zagreb: Mladost.
13. Kudo, K. (1969), *Judo: tehnika bacanja*. Zagreb: Mladost.
14. Mandić, B. (1996), *Judo za sve uzraste*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
15. Mudrić, R. (1987). *Škola karatea 1-4*, Beograd: Sportska knjiga.
16. Radoš, J. (2010). *Filozofija sporta*. Sremski Karlovci: Kairos.
17. Republika Srbija, Republički zavod za statistiku: Popis 2011. Godine (http://popis2011.stat.rs/?page_id=1166). Pristupljeno: 17.01.2016.
18. Stanojević, J. (1985). *Aikido: put ljubavi*. Beograd: NIPRO „Partizan“.
19. Stojanović, D. (2015). *Radanje globalnog sveta 1880-2015.: vanevropski svet u savremenom dobu*. Beograd: Udruženje za društvenu istoriju.
20. Šturanović, G. & Dimitrijević, Z. (1994), *Mala škola aikidoa*. Beograd: G. Šturanović.
21. Uešiba, M. (2008b). *Aikido: Učenja Moriheja Uešibe*. Beograd: Liber.
22. Uešiba, M. (2008a). *Umeće mira*. Beograd: Babun.